

**ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра публічного управління і адміністрування**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ 14

з навчальної дисципліни «Правознавство»

за темою —

**ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО І БАНКІВСЬКОГО ПРАВА
УКРАЇНИ**

Херсон - 2021

Тема 14. Основи фінансового і банківського права

План

1. Фінансова діяльність та фінансове право.
2. Бюджет і бюджетна система.
3. Система оподаткування.
4. Банківська діяльність.
5. Страхування.

1. Фінансова діяльність та фінансове право України

Фінансове право — це галузь права, що регулює суспільні відносини в галузі мобілізації, розподілу і використання державних фінансових коштів.

Фінансове право регулює виключно відносини, що виникають у фінансовій діяльності держави: складання, затвердження, виконання бюджету, збір платежів і податків, державне фінансування і кредитування, регулювання грошової і валютної систем та ін.

Фінансове законодавство України — це сукупність нормативно-правових актів, що містять норми фінансового права. До їх числа належать: Конституція. Бюджетний кодекс України (22 червня 2001 р.), Закон України «Про систему оподаткування» (18 лютого 1997 р.), Декрет Кабінету Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян» (26 грудня 1992 р., з подальшими змінами), Декрет Кабінету Міністрів України «Про акцизний збір» (1993 р.) та інші нормативно-правові акти.

Фінансова система України включає:

- 1) загальнодержавний централізований фонд (Державний бюджет України). За рахунок цих коштів фінансуються Збройні Сили, правоохоронні органи, освіта, охорона здоров'я, культура, соціальний захист населення, охорона природи та інші загально-соціальні справи;
- 2) централізовані фонди для окремих територій (місцеві бюджети);
- 3) позабюджетні фонди (Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Фонд для вживання заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціальному захисту населення та інші фонди);
- 4) децентралізовані фонди (фінанси галузей народного господарства, підприємств різних форм власності, установ і організацій);
- 5) різні форми кредиту (банківського і державного). Державний внутрішній кредит становить залучення державою вільних коштів населення (шляхом випуску облігацій та інших цінних паперів) з наступним поверненням цих коштів. Державний зовнішній кредит становить запозичення коштів інших держав і міжнародних організацій. Обслуговування зовнішнього кредиту здійснюється в першу чергу. Банківський кредит надається з вільних коштів Національним банком України комерційним банкам;

б) страхування (наприклад, державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві й професійних захворювань, що спричинили втрату працездатності).

Суб'єктами фінансового права є юридичні та фізичні особи, наділені фінансовою правосуб'єктивністю (правоздатність і дієздатність).

Виникнення, зміна чи припинення фінансових правовідносин не відбувається лише за волевиявленням сторін, а зумовлені фінансово-правовим актом.

2. Бюджет і бюджетна система

Бюджет - це план формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для функціонування держави протягом бюджетного періоду.

За своєю суттю бюджет - це розпис доходів і видатків держави на один бюджетний період. Він затверджується Верховною Радою і набуває сили закону, який у грошовій формі покладає на державні органи обов'язки по мобілізації коштів та надає повноваження на їх витрачання. Бюджетні відносини в Україні регламентовані Бюджетним кодексом України від 21 червня 2001 р. Цей кодекс дає визначення основних термінів, які використовуються у сфері бюджетних відносин, визначає структуру бюджетної системи та її принципи, склад доходів і видатків бюджету, стадії і процедуру бюджетного процесу, його учасників, суб'єктів контролю за додержанням бюджетного законодавства та їхні повноваження, відповідальність за бюджетні правопорушення тощо.

Бюджетна система України складається з Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування, якими є бюджети територіальних громад сіл, селищ та їх об'єднань.

Державний бюджет України затверджується Верховною Радою, а місцеві бюджети - місцевими радами, які й контролюють їх виконання.

Сукупність фінансових ресурсів, яка зосереджена у бюджетах усіх рівнів, утворює бюджетні ресурси України.

Джерелами бюджетних ресурсів є *платежі господарських організацій та податки з фізичних і юридичних осіб тощо.*

Державний і місцевий бюджети можуть складатися з загального і спеціального фондів.

Загальний фонд бюджету включає:

- 1) всі *доходи* бюджету, крім призначених для зарахування у спеціальний фонд. До доходів бюджету належать податкові надходження, доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори і платежі, надходження від штрафів і фінансових санкцій та ін.;
- 2) всі *витрати* бюджету за рахунок надходжень у загальний фонд бюджету. Бюджетні кошти витрачаються на виконання функцій держави, завдань місцевого самоврядування;

3) *фінансування* загального фонду бюджету. Цей розділ загального фонду бюджету визначає джерела покриття дефіциту бюджету, а також витрати фінансів, що утворилися внаслідок перевищення доходів бюджету над його витратами.

Спеціальний фонд бюджету включає:

- 1) бюджетні призначення на витрати за рахунок конкретно визначених джерел надходжень;
- 2) гранти або подарунки, отримані розпорядниками бюджетних коштів на конкретну мету;
- 3) різницю між доходами і витратами спеціального фонду бюджету.

Передача коштів між загальним і спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки через зміну в Законі про Державний бюджет України або шляхом ухвалення рішення відповідної ради.

Проект закону про Державний бюджет України розробляє Кабінет Міністрів України. Він має бути поданий до Верховної Ради України не пізніше 15 вересня року, що передує плановому.

Верховна Рада України розглядає проект закону в трьох читаннях і приймає Закон про Державний бюджет до 1 грудня року, що передує плановому.

Якщо до початку нового бюджетного періоду не набрав чинності закон про Державний бюджет, Кабінет Міністрів України має право здійснювати витрати і стягувати обов'язкові платежі в бюджет відповідно до Закону про Державний бюджет за попередній бюджетний період.

Кабінет Міністрів України забезпечує виконання Державного бюджету України. Обслуговування бюджетних операцій здійснюється Державним казначейством України.

Контроль за виконанням Державного бюджету покладено на Верховну Раду України. Зокрема, Рахункова палата від імені Верховної Ради України здійснює контроль за використанням коштів Державного бюджету України. У випадках, визначених Бюджетним кодексом (наприклад, зміна структури витрат), Верховна Рада має право внести зміни до закону про Державний бюджет. Верховна Рада України приймає рішення щодо звіту Кабінету Міністрів України про виконання Державного бюджету України.

3. Система оподаткування в Україні

Принципи податкової політики України визначені Конституцією, згідно з якою всі види податків встановлюються виключно уповноваженими на те державними органами. Референдум щодо законопроектів з питань податків не допускається. Згідно зі ст. 67 Конституції кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, визначених законом. Громадяни зобов'язані щорічно подавати до податкових адміністрацій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік.

Відносини, що пов'язані з оподаткуванням, регламентовані Законом "Про систему оподаткування" від 25 червня 1991 р. (в редакції від 18 лютого 1997 р.)

та іншими нормативними актами, прийнятими на його основі. Цей закон визначає принципи побудови системи оподаткування в Україні, види податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів, а також права, обов'язки і відповідальність платників.

Податки - це обов'язкові відрахування від прибутків фізичних і юридичних осіб до бюджету держави.

Система оподаткування - це сукупність податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів і внесків до державних цільових фондів, що справляються у визначеному законом порядку.

Під податком і збором (обов'язковим платежем) слід розуміти обов'язковий внесок до бюджету відповідного рівня або державного цільового фонду, здійснюваний платниками у порядку і на умовах, що визначаються законодавством про оподаткування.

Ознаками податку є: обов'язковість та примусовість; безоплатність; нецільовий характер, тобто відсутність вказівок щодо мети використання надходжень від певного податку; розподіл надходжень коштів від податків між бюджетами різних рівнів і державними цільовими фондами; безповоротність, тобто кошти, сплачені у вигляді податків, платникам не повертаються.

Встановлення і скасування видів податків і зборів та пільг їх платникам здійснюється Верховною Радою України. Ставки загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) встановлюються Верховною Радою України, а ставки місцевих податків і зборів встановлюються Верховною Радою АРК та місцевими радами і не можуть змінюватися протягом бюджетного року.

Платниками податків і зборів є фізичні та юридичні особи, на яких покладено обов'язок сплачувати податки і збори.

За правовим статусом платники податків поділяються на національних платників (резидентів) та іноземних платників (нерезидентів).

Об'єктами оподаткування є доходи (прибуток), додана вартість продукції (робіт, послуг), вартість продукції (робіт послуг), спеціальне використання природних ресурсів, майно юридичних і фізичних осіб тощо.

Всі податки і збори поділяються на:

<i>Загальнодержавні податки і збори:</i>	<i>Місцеві податки і збори:</i>
1. Податки на прибуток підприємства	1. Податок з реклами
2. Акційний збір	2. Готельний збір
3. Мито	3. Збір за паркування автотранспорту
4. Державне мито	4. Ринковий збір
5. Податок на промисел	5. Курортний збір
6. Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів	6. Збір с осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі, на іподромі
7. Податок на додану вартість	7. Збір з власників собак
8. Податок на доходи фізичних осіб	8. Збір за видачу ордера на квартиру
9. Податок на нерухоме майно	9. Збір за право
10. Податок на землю	
11. Збір на спеціальне використання природного середовища	

12.Збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та спеціального захисту населення 13.Збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету 14.Збір за забруднення навколишнього природного середовища 15.Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності 16.Збір на розвиток виноградарства, садівництва, хмелярства 17.Збір на обов'язкове соціальне страхування 18.Збір на обов'язкове державне соціальне страхування 19.Єдиний збір, що справляється в пунктах пропуску через державний кордон України 20.Збір за використання радіочастотного ресурсу України	використання місцевої символіки 10.Збір за виграш у бігах на іподромі 11.Збір за право проведення кіно- та телезйомок 12.Збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розподілу та лотерей 13.Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг

4. Банківська діяльність

Законодавство України про банки і банківську діяльність

Структуру банківської системи, економічні, організаційні та правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків визначає Закон "Про банки і банківську діяльність" від 7.12.2000 р. з наступними змінами і доповненнями.

<i>Банківська система України</i>				
Національний банк України			Інші банки, що створені і діють на території України відповідно до закону	
<i>Банки</i>				
універсальні	спеціалізовані			
	ощадні	інвестиційні	іпотечні	розрахункові(клірингові)

Банк – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції:

- залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик,
- відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Національний банк України — центральний банк держави, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці України — гривні.

Банк самостійно визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами операцій. Національний банк України здійснює регулювання діяльності

спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій.

Банки мають право самостійно володіти, користуватися та розпоряджатися майном, що перебуває у їхній власності.

Учасниками банку можуть бути:

- юридичні і фізичні особи,
- резиденти та нерезиденти,
- держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів.

Власники істотної участі у банку повинні мати бездоганну ділову репутацію та задовільний фінансовий стан.

Банки в Україні створюються у формі		
<i>акціонерного товариства</i>	<i>товариства з обмеженою відповідальністю</i>	<i>кооперативного банку</i>

Необхідною умовою діяльності банку є отримання банківської ліцензії, яку надає Національний банк України.

Фінансове посередництво здійснюється банками у формі банківських операцій. Основні види банківських операцій:

1. *Депозитні операції.* Вони полягають у залученні коштів у вклади та розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів. Депозити утворюються за рахунок коштів у готівковій або у безготівковій формі, у гривнях або в іноземній валюті, розміщені юридичними особами чи громадянами(клієнтами) на їх рахунках у банку на договірних засадах на певний строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику.
2. *Розрахункові операції.* Їх призначення – забезпечення взаємних розрахунків між учасниками господарських відносин.
3. *Кредитні операції.* Вони полягають у розміщенні банками від свого імені, на власних умовах та на власний ризик залучена коштів фізичних та юридичних осіб (позичальників). Кредити надаються банком під відсоток ставка якого, як правило не може бути нижчою від відсоткової ставки за кредитами, які бере сам банк, і відсоткової ставки, що виплачується ним по депозитах.
4. *Факторингові операції.* За договором факторингу банк бере на себе зобов'язаний передати за плату кошти в розпорядження клієнта, а клієнт бере на себе зобов'язання відступити банкові грошову вимогу до третьої особи, що впливає з відносин клієнта з цією третьою особою.
5. *Лізингові операції.* Банки мають право придбати за власні кошти засоби виробництва для передачі їх у лізинг.

Центральною ланкою банківської системи України, особливим центральним органом державного управління є Національний банк України, основною функцією якого, згідно з Конституцією, є забезпечення стабільності грошової одиниці. На відміну від інших банків для Національного банку одержання прибутку не є основною метою діяльності.

Особливістю правового статусу Національного банку є те, що він функціонує як економічно самостійна державна установа і наділений владними повноваженнями. Нормативні акти, які він видає, є обов'язковими до виконання для всіх органів держави і місцевого самоврядування.

Керівними органами Національного банку України є Рада та Правління. До складу Ради входять 14 членів, які в однаковій кількості призначаються Президентом та Верховною Радою. Строк їхніх повноважень — сім років. Голова Національного банку призначається на посаду (строком на п'ять, років) і звільняється з посади Верховною Радою за поданням Президента, Він входить до складу Ради банку за посадою.

5. Страхування. (На самостійне опрацювання).

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Що таке фінансова система та її елементи?
2. Дайте визначення поняття „бюджет”. Що таке бюджетна система?
3. Що таке „система оподаткування”, „податки”?
4. Охарактеризуйте загальнодержавні податки і збори.
5. Дайте характеристику банківській системі України.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Державний бюджет України розробляє:
 - а) Бюджетний комітет Верховної Ради України;
 - б) Кабінет Міністрів України
 - в) Міністерство фінансів України
2. Бюджетна система України складається з:
 - а)
 - б)
3. Бюджет України приймається у формі:
 - а) закону
 - б) постанови
 - в) указу
 - г) розпорядження
4. Виконання Державного бюджету забезпечує:
 - а) Верховна Рада України;
 - б) Рахункова палата України;
 - в) Міністерство фінансів України;
 - г) Кабінет Міністрів України
5. Умисне ухилення від сплати податків у великих розмірах тягне за собою відповідальність:
 - а) дисциплінарну;
 - б) адміністративну;
 - в) цивільно-правову;
 - г) кримінальну

6. За суб'єктами платники податків поділяються на:
 - а)
 - б)
7. Місцевим є збір:
 - а) з власників собак;
 - б) акцизний збір;
 - в) за забруднення навколишнього середовища;
 - г) правильне все вище викладене
8. Національний банк підзвітний:
 - а) Президенту України та Верховній Раді України;
 - б) Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України;
 - в) Кабінету Міністрів України і Президенту України;
 - г) немає правильної відповіді

ЮРИДИЧНИЙ ПРАКТИКУМ

1. Сім'я Антонців складається з чотирьох чоловік. Батько Микола працює заступником директора у приватній фірмі, яка знаходиться за межами міста. Кожного ранку на роботу він їде на власному автомобілі. Мати Олена – приватний підприємець, має на ринку власний кіоск, де продає взуття. Син Семен має власне кафе, розташоване на території міського парку відпочинку. Донька Марина вчиться в університеті і часто полюбляє разом з їхньою собакою відпочивати у сімейному заміському будинку, розташованому за 5 км від міста, який разом із 1 га землі залишила їм у спадок бабуся. Які податки сплачує сім'я Антонців?
2. Знайдіть помилку в тесті: Проект закону про Державний бюджет розробляє бюджетний комітет Верховної Ради України і на 1 жовтня поточного року подає його на розгляд на пленарному засіданні ВРУ. Закон повинен бути прийнятий до 30 грудня поточного року. Виконує Державний бюджет Кабінет міністрів України. За його виконанням слідкує бюджетний комітет ВРУ.